

הלכות הדרף היומי

מסכת מועד קטן

תוכן

- א. תולדות לא אסר רחמנא ... זמירה בכלל זריעה ובצירה בכלל קצירה ... דאהני תולדות
מיחייב אאחרנייתא לא מיחייב 1.....
- ב. שאין מקרסמין ואין מזרדין ואין מפסגין באילן ... שאין מזבלין ואין מפרקין ואין
מאבקין ואין מעשנין באילן ... מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא..... 4.....
- תולדות זריעה שעיקרן הן דרבנן..... 4.....
- תולדות זמירה שעיקרן מדרבנן 5.....
- תולדות קצירה 5.....
- תולדות בצירה 5.....
- תולדות חרישה 6.....
- ג. ולא יעדר תחת הגפנים ולא ימלא נקעים מים ולא יעשה עוגיות לגפנים .. תרי קשקושי
הוּו חד אברויי אילני וחד סתומי פילי..... 6.....
- ד. אברויי אילן אסור סתומי פילי שרי 7.....
- ה. החורש בשביעית..... 9.....
- ו. עד מתי חורשין בשדה אילן ערב שביעית ... רבן גמליאל ובית דינו נמנו על שני
פרקים הללו ובטלום..... 11.....
- ז. אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חבירו אלא אם כן גדול ממנו בחכמה ובמנין

12

דף ג.

א. תולדות לא אסר רחמנא ... זמירה בכלל זריעה ובצירה בכלל קצירה ... דאהני תולדות מיחייב אאחרנייתא לא מיחייב

התורה מצוה לשבות בשנה השביעית מעבודת האדמה והאילן, שנאמר
(ויקרא כה, פסוק ב) וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ שְׁפֹת לֶה, וכן נאמר (שם, ד) שְׁפֹת
שְׁפֹתוֹן יִהְיֶה לְאָרֶץ. וכל העושה מלאכה מעבודת הארץ או האילנות בשנה
זו ביטל מצות עשה ועבר על לא תעשה שנאמר (שם) שְׁדָד לֹא תִזְרַע וְכִרְמָד

תרומות והנצחות – בנק הדואר ח"ן 22887389 – ובטל' 0548027748

להצטרפות להלכות הדרף היומי להלכה למעשה

<https://chat.whatsapp.com/DLlI7K9ciPjB873YPB8kBu>

הלכות הדרף היומי

מסכת מועד קטן

לא תזמר¹. וכבר התבאר לעיל דף ב: שרוב הפוסקים סוברים שבזמן הזה שאין היובל נוהג אין השמיטה נוהגת אלא מדרבנן, וכן עיקר להלכה².

ארבע מלאכות עיקרן מן התורה, והן המלאכות המפורשות³

1. זריעה, שנאמר שְׂדֵךְ לֹא תִזְרַע. והזרע בשביעית חייב בכל שהוא⁴, וגם חייב אפי' לא השריש עדיין בקרקע והמחפה את הזרעים בכלל זרע ולוקה⁵ והזרע אף בלא חיפוי חייב⁶.

2. זמירה, שנאמר וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמַר. כלומר שחותך ענפים יבשים כדי שעי"ז יצמח יותר טוב⁷, ואפשר שרק ענפים יבשים בכלל זימור דאורייתא, ולא ענפים לחים שזומרן כדי שעי"ז יגדל בריוח יותר וישבית. וזמירה דאורייתא י"א שאינו אלא בגפן ולא בשאר האילנות⁸, וי"א⁹ שחיתוך שאר ענפי האילנות או כיסוח דשא להשבתה גם הוא מדאורייתא. ושיעור זמירה בכל שהוא¹⁰.

3. קצירה, שנאמר (שם ה) אֵת סְפִית קְצִירְךָ לֹא תִקְצֹר שאסור לקצור בשביעית כדרך הקצירה של כל השנים, ומשום כך יש לשנות בקצירה מן הדרך הרגילה, ונחלקו הראשונים במהות השינוי י"א¹¹ שמספיק שהשינוי

¹ רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק א הלכה א

² בית יוסף יורה דעה ריש סימן של"א ד"ה "ובשביעית", אר"ן חיים סתהון יורה דעה סימן של"א, שו"ת רב פעלים חלק א' סוד ישרים סימן ו', פאת השולחן סי' כ"ג בית ישראל אות כ"ג, חזו"א שביעית סי' ג' אות ז' – ח', ועוד.

³ רמב"ם שם הלכה ב

⁴ מנ"ח מצוה שכ"ו

⁵ חזו"א שביעית סי' י"ח סק"ב

⁶ חזו"א שביעית סי' כ"ה סקל"ח ובאו"ח סי' ל"ו סק"א

⁷ שם סי' כ"א סקט"ו

⁸ שם דלא כת"ט פ"ד דשביעית מ"ד ועי' רשב"ם ב"ב פ' ב' ד"ה מפני דמשמע שיש זמירה בשקמה וצ"ל דכונתו תולדה דזמירה ואסור מדאורייתא או מדרבנן ומש"כ שם שהוא ספיקא דאורייתא היינו משום דעיקרו דאורייתא וכן כונת המאירי שם ע"ש וכ"כ בחזו"א שביעית סי' י"ט סק"ד ד"ה ויש

⁹

כן כתבו הר"י מיגש ב"ב פ' ע"ב ד"ה "מעם", רשב"ם שם ד"ה "הלכך" וד"ה "מפני", וכ"נ דעת הרמב"ם שם פ"א הכ"א, וכן כתב התויו"ט שביעית פ"ד מ"ד בדעת הרמב"ם. לגבי כיסוח דשא, כן כתב ספר השמיטה פ"ג סעיף ד' אות ב'. ולגבי ירקות, כן כתב באור שמח פ"א הט"ו. ובהעמק שאלה פרשת בהר שאילתא קי"ב ס"ק א' חילק, ששאר אילנות – איסורם דאורייתא, וזרעים – איסורם דרבנן

¹⁰ מנ"ח מצוה שכ"ז

¹¹ רמב"ם שם פרק ד הלכה א ועיין חזו"א שביעית סי' י"ב אות ה' ד"ה "ולדעת"

תרומות והנצחות – בנק הדואר ח"ן 22887389 – ובטל' 0548027748

להצטרפות להלכות הדרף היומי להלכה למעשה

<https://chat.whatsapp.com/DLlI7K9ciPjB873YPB8kBu>

הלכות הדף היומי

מסכת מועד קטן

יהיה בכמות, דהיינו שלא יקצור כמות גדולה אלא קוצר מעט ואוכל. וי"א¹² שיש לשנות גם בצורת הקצירה, דהיינו שאסור לקצור באותם כלים שקוצרים בהם בשאר שנים.

ובכלל זה קצירה לצורך השבחת הקרקע כגון לנקות הקרקע שיוכלו לזרוע שם¹³. ובזה נאסר אף בשינוי¹⁴.

4. בצירה, שנאמר (שם) וְאֵת עֲנָבֵי נְזִירָךְ לֹא תִבְצֵר. וכשם שנאמר בקצירה כך נאמר בבצירה שאסור לבצור בשביעית כדרך ההבצירה של כל השנים, ומשום כך יש לשנות בבצירה מן הדרך הרגילה, וגם כאן נחלקו הראשונים במהות השינוי י"א¹⁵ שמספיק שהשינוי יהיה בכמות, שבוצר מעט ואוכל. וי"א¹⁶ שיש לשנות גם בצורת והבצירה, ולבצור בכלים שאין בוצרים בהם בדרך כלל בשאר שנים.

ובכלל זה שבוצר לעבודת האילן שעי"ז יגדל יותר, ולצורך השבחת האילן, ובזה אסור אף בשינוי. ואף על גב דשבבת הוא תולדת נוטע וזורע כאן בשביעית התורה חיובה עליהן בפני עצמן.

ולהלכה הבא לקצור או לבצור יקצור או יבצור בכמות קטנה, ואם אפשר יעשה זאת שלא ע"י הכלים הרגילים¹⁷.

התולש וקוטף בידו אף לעבודת האילן והארץ אין אסור מה"ת, שאין זה בכלל קצירה ובעירה רק תולדה¹⁸.

אינו לוקה מן התורה אלא על הזריעה¹⁹ או על הזמירה ועל הקצירה או על הבצירה. וכל מלאכות אלו האסורות בשנת השמיטה מן התורה, אסורות אפילו אם הן באות להציל את העץ או הפירות²⁰.

¹² ר"ש שביעית פ"ח מ"ו ווהגר"א בשנות אליהו כתב שם ובפ"ז מ"ב שאסור להשתמש בשום כלי כלל לקצירת מחובר, ומותר רק לתלוש בידים, וכן כתב בפאה"ש סי' כ"ג ס"ז לדעת התו"כ, ירושלמי, רב האי גאון ור"ת.

¹³ חזו"א שביעית סי' י"ז סק"ג

¹⁴ רמב"ם שם פ"ד ה"א והל"כ"ב שאסור, ובספר השמיטה פרק ג' עמ' כ' ביאר שאסור אף בשינוי

¹⁵ רמב"ם שם פרק ד הלכה א ועיין חזו"א שביעית סי' י"ב אות ה' ד"ה "ולדעת"

¹⁶ ר"ש שביעית פ"ח מ"ו ווהגר"א בשנות אליהו כתב שם ובפ"ז מ"ב שאסור להשתמש בשום כלי כלל לקצירת מחובר, ומותר רק לתלוש בידים, וכן כתב בפאה"ש סי' כ"ג ס"ז לדעת התו"כ, ירושלמי, רב האי גאון ור"ת.

¹⁷ עי' פאה"ש סי' כ"ב ס"ק א', וחזו"א שביעית סי' י"ב אות ח' ד"ה "שביעית", ושם בס"י כ"ו "סדר השביעית" אות ב' ואות ו' ד"ה "ירקות"

¹⁸ מנ"ח מצוה שכ"ח

¹⁹ רמ"ב שם ה"ב

²⁰ רמב"ם שם ה"י ועיין בית הלוי ח"ג סי' א אות ח

הלכות הדרף היומי

מסכת מועד קטן

זמירה²¹ בכלל זריעה ובצירה בכלל קצירה, ולמה פרטן הכתוב, לומר לך על שתי תולדות אלו בלבד, הוא חייב, ועל שאר התולדות שבעבודת הארץ עם שאר האבות שלא נתפרשו בענין זה אינו לוקה עליהן, אבל אסורים מדרבנן, ובזמן הסנהדרין מכין אותו מכת מרדות.

ב. שאין מקרסמין ואין מזרדין ואין מפסגין באילן ... שאין מזבלין ואין מפרקין ואין מאבקין ואין מעשנין באילן ... מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא

כמבואר אסרו חכמים²² כל שאר אבות ותולדות שבעבודת האדמה. כלומר כל מלאכה שנוהגים החקלאים לעשותה בשדותיהם.

תולדות זריעה שעיקרן הן דרבנן

כל מלאכה שמטיבה לעמיחה או להשבחת הפירות, כדוגמת הפעולות הבאות השקאה מרובה (אך השקאה במידת העורך מותרת), השמדת עשבייה, דילול, ריסוס²³, דישון, יישור ותמיכות הסרת אבנים או אדמה מרובה משרשי האילן או גזעו²⁴, הרי היא אסורה מדרבנן משום תולדה של זריעה.

ואסור לנכש עשבים שביעית בין ביד ובין בכלי, אמנם אם במניעת הניכוש יגרם הפסד לגידולים מותר לכסחם²⁵, ואם כסוח בלבד לא ימנע את הנזק מותר לעקור העשבים ביד, ואם אינו יכול לעקורם ביד מותר לעשות כן אף בכלי²⁶.

²¹ רמב"ם שם הלכה ג.

²² בתורת כהנים בהר פרשה א' ה"ד – ה"ה: "אין לי אלא לזרע ולזמיר, להריש לעידור לניכוש ולכיסוח ולביקוע מנין ת"ל: 'שדך לא... וזרמך לא', כל מלאכה שבשדך ושבזרמך. ומנין שאין מובלים ואין מפרקים ואין מעשנים בעלים ואין מאבקים? ת"ל: 'שדך לא...', עכ"ל. וכן איסורם מוכח מהמשנה שביעית פ"ב מ"ב – מ"ג, שאין מובלים ומעדרים ומעשנים ומסקלים אלא עד ראש השנה. ובתוספתא שביעית פ"א ה"ה: "כל זמן שמותר לחרוש מותר לזבל". ובירושלמי שביעית ג' ע"ב: "כל זמן שאת מותר לחרוש את מותר לזבל ולעדר". ומדתו"כ משמע שהם אסורים מדאורייתא, אך בגמ' דילן הוא רק אסמכתא, וכן כתוב בפירוש המיוחס לר"ש משאנן על התו"כ שם, וכן פסק הרמב"ם פ"א ה"י.

²³ והוא עישון באילן רמב"ם פ"א ה"ה

²⁴ רמב"ם שם

²⁵ ועיי"ש שצריך לשקול כל עבודה ועבודה אם יש בזה השש הפסד או אינו אלא הרווחה ובכיסוח דשא אם הוא למטרת השבחה ודאי אסור אבל אם הוא למטרת נוי או כדי שלא יתקלקל הדשא יעשה שאלת חכם

²⁶ חזו"א סי' כא ס"ק יז

תרומות והנצחות – בנק הדואר ח"ן 22887389 – ובטל' 0548027748

להצטרפות להלכות הדרף היומי להלכה למעשה

<https://chat.whatsapp.com/DLlI7K9ciPjB873YPB8kBu>

הלכות הדרף היומי

מסכת מועד קטן

מותר לנכש אם עושה כן מחשש שריפה או נחשים וכיו"ב אבל יצמצם במידת האפשר שלא יהיה בכך תועלת לעמחים²⁷

מותר לנקות גינתו מפסולת וליכלוך כדרך שעושה בכל השנים, אם אינו אלא לעורך נקיון המקום²⁸.

תולדות זמירה שעיקרן מדרבנן

כיסוח דשא וגזום גדר חיה לקיום או לעורך מניעת נזק מותר, אבל לעורך נוי או השבחה אסור²⁹. ומ"מ אם הדשא נאה במצבו הנוכחי, ומטרת הכיסוח או הגזום היא כדי למנוע צמיחת פרא מותר לגזום את הגדר או לכסח את הדשא, ובלבד שישנה ע"י כיסוח פחות מהרגיל.

מותר לגזום בשאר אילנות³⁰. אם גזום מחמת שחושש שיפסד עי"כ העץ³¹. ואפשר שמותר גם לגזום גזום שאינו אלא לעורך נוי³².

מותר לחתוך ענפי דקל³³ או כל אילן לעורך סיכוך לסוכות, ובלבד שיחתוך ללא דקדוק, וכן מותר לחתוך ענפי אילן המזיקים לרבים או מפריעים לעוברים ושבים.

תולדות קצירה

מלאכות לתועלת איסוף התבואה, כמו דישה וזריה הם תולדות קצירה³⁴, מיהו בשינוי מותר.

תולדות בצירה

²⁷ עיין דיני שביעית בהוצאת דגל ההלכה שנת התש"ס פ"א סעי' י

²⁸ שו"ת מנחת שלמה ח"א סי' נא אות י משפטי הארץ פ"ה סעי' ג

²⁹ שבת הארץ פ"א סעיף כ' אות ק"ב, לדעת רבינו חננאל ע"ז דף נ" ע"ב, שזמירה מותר לאוקמי, וכן פסק בספר השמיטה פ"ד הערה 1 אות ב

³⁰ ולא בגפן שאיסורו דאורייתא

³¹ חזו"א סי' כא ס"ק יז

³² מנחת שלמה ח"א סי' נא אות ח

³³ מהר"י קורקוס שמו"י פ"א ה"כ כתב "ובתנאי שלא תהיה כוונתו לזמור, ופשוט הוא" חזו"א שם סי' י"ט אות י"ד, וכן באות ט"ו שם ד"ה "פ"ד מ"ו", שכאשר אינו מתכוין לזמירה מותר מן התורה, וכיון שחיתוך שלא בדקדוק עושה גרעון בפירות מותר לגמרי (וכן כתב בשבת הארץ פ"א ס"ב לדעת התוס' סנהדרין כ"ו ע"א ד"ה "לעקל").

³⁴ במשנה שביעית פ"ו מ"ב "עושי בתלוש בסוריא אבל לא במחובר. דשים ושורין ודורכין ומעמרין אבל לא קוצרין ולא בוצרין" וכו', וכתב החזו"א (שם סי' י"ב אות ח' ד"ה "וכשם") שמה שמותר בסוריא – אסור בארץ מדרבנן, ולפיכך חז"ל גזרו לא למכור מזרה בשביעית (פ"ה משנה ו')

הלכות הדף היומי

מסכת מועד קטן

דריכת ועשיית יין כרגיל הן תולדות בצירה, מיהו בשינוי בכלי מותר³⁵, אך בכמות לא הוי שינוי.

תולדות חרישה

כל עיבודי קרקע הבאים להכשיר ולהשביח את הקרקע לצורך זריעה או נטיעה, ובכלל זה חפירה בקרקע במקום אחד³⁶, סיקול אבנים³⁷, ניכוש עקירת עשבים רעים לתקנה לזריעה או נטיעה³⁸, עידור להרפות את האדמה, יישור קרקע, הכנת בורות לנטיעה, זיבול או דישון הקרקע לצורך זריעה או נטיעה, או שיבוחה³⁹, הרי הן תולדות חרישה.

חרישה שטחית לסילוק עשבייה הינה תולדת חרישה, ואסורה מדרבנן⁴⁰.

אך חפירה שאיננה לצורך הקרקע כלל, כגון לצורך חפירת בור לבניה או לצידה וכדומה מותרת⁴¹.

ג. ולא יעדר תחת הגפנים ולא ימלא נקעים מים ולא יעשה עוגיות לגפנים.. תרי קשקושי הווי חד אברויי אילני וחד סתומי פילי

עודרין תחת הגפנים, והזיתים, וכן שאר אילנות⁴², אם הוא לסתום בקעים באילן או לכסות את השרשים ועל מנת שלא ייבש האילן. אבל אם הוא לשבח או לחזק את האילן ולא מחמת חשש הפסד אסור מדרבנן⁴³.

עושין עוגיות כלומר גומות עגולות סביב לגפנים, וה"ה זיתים ושאר אילנות, שהרי אינו משביח בפעולה זו את האדמה או את העץ ואינו אלא הכנה לפעולה אחרת, ואין חילוק בזה בין כבר היו ונסתמו⁴⁴ או לעשות בתחלה, וממלאין במים את הנקעים, כלומר בריכות קטנות שלמטה משורת

³⁵ משנה שביעית פ"ח מ"ו, רמב"ם הל' שמו"י פ"ד הכ"ג, פאה"ש סי' כ"ג סעיף ז'. וברמב"ן (ויקרא כ"ה סוף פסוק ה') כתב שהאיסור לעשות יין כרגיל הוא מדרבנן, וכן כתב בשערי צדק (לבעל חכמת אדם) שער מצוות הארץ פי"ז ס"ב.

³⁶ חילוק בין חופר לחורש הוא דחופר הוא במקום אחד וחורש הוא בכל הקרקע או בחלק מהקרקע וחפירה אינה אלא מדרבנן. דרך אמונה פרק א הלכה ד כב

³⁷ כלומר פינני האבנים מהשדה רמב"ם פרק א' הלכה י"ד ופרק ב' הלכה י

³⁸ רמב"ם שם

³⁹ רמב"ם שם פ"א ה"ד

⁴⁰ תוספתא שביעית פ"ב הלכה י"א: "אין מלקטין עשבים מגבי זבל". מאמר מרדכי פרק ח הערה יג

⁴¹ דרך אמונה שם כד

⁴² רמב"ם שם ה"ז - י ודרך אמונה שם

⁴³ כיון שאינו חרישה אלא רק חפירה מקומית, חזו"א שביעית סי' י"ז בסוף סקי"ט

⁴⁴ חזו"א שביעית סי' י"ז סקי"ט כ' ולא כרש"י שמהלק בזה

תרומות והנצחות – בנק הדואר ח"ן 22887389 – ובטל' 0548027748

להצטרפות להלכות הדף היומי להלכה למעשה

<https://chat.whatsapp.com/DLlI7K9ciPjB873YPB8kBu>

הלכות הדף היומי

מסכת מועד קטן

הזיתים והאילנות⁴⁵, כדי ליקח משם ולהשקות משם זרעים ואילנות כשיש צורך⁴⁶, אך סביב העצים עצמם אינו מותר אלא בכדי של אתפסד השדה או ימות העץ.

ד. אברויי אילן אסור סתומי פילי שרי

ההפרש בין מלאכות האסורות מדאורייתא והאסורות מדרבנן שמלאכות האסורות מהתורה אין היתר לעשייתן⁴⁷ אפילו לשמור על קיום האילן (לאוקומי), והצמח או האדמה. והאסורות מדרבנן מותרות לאוקומי, שלא אסרו אלא מלאכות הבאים להשביח (לאברויי)⁴⁸, את האילן או האדמה ולא במלאכות הבאים להציל מן ההפסד.⁴⁹

ומטעם זה מותר לעשות מלאכות דרבנן, כל שאם לא תיעשנה לא יתבשלו הפירות בשנה זו, ויהיה היזק ניכר בכמות ובאיכות הפירות.⁵⁰

והכלל הוא שמותר במלאכות דרבנן אם עושה על מנת שלא יפסד השדה, או העץ⁵¹ וצריך לעשות העבודה בצמצום, רק לפי הצלת הגידולים, וכן כל נזק שניתן לתקנו בעבודה אחרי שנת השמיטה, אינו בכלל הפסד ואסור לעשות בו מלאכה אלא יחכה עד אחר שנת השמיטה.⁵²

⁴⁵ חזו"א שם וכ"פ הראב"ד והר"ש בתו"כ בהר"ש פרשה א' וע"ש עוד פי' דאפי' מביא לחות לאילנות מותר דהוי אוקמי אילנא בעלמא.

⁴⁶ וגם בזה הטעם מפני שאינו אלא הכשר לעבודה ולא מקרי עבודה בשדה.

⁴⁷ ועיין בשו"ת בית הלוי ח"ג סי' א' אות ה' שלפי רבא צ"ל שהמשנה סוברת שמלאכות דאורייתא אסורות אפילו במקום הפסד. וכן מדויק ברמב"ם שם פ"א ה"י, וכן פסקו הפאת השלחן סי' כ' סעיף י' והחזו"א שם סי' כ"א אות י"ז ושבת הארץ קונטרס אחרון סי' ב' אות ב' ותורת שביעית הלכה י"א.

⁴⁸ ועיין בשו"ת מנחת שלמה חלק א סימן נא וז"ל "האם הותרו גם עבודות דאורייתא לאוקמי אילנא בכלל דלאוקומי שרי, נראה דעבודות דאורייתא אסירי ... מ"מ נראה דמקום פסידא קיל טפי מסתם לאוקומי, גם אפשר דהשקאה וחרישה דנטיעות הם גם משביחי' ואית בהו נמי משום אברויי, גם יש מקום לומר דהשקאה וחרישה שרגילין תמיד לעשותן חשיבי שפיר עבודת שדה וזכרם ושפיר אסירי בדאורייתא משא"כ עבודה שעושיין רק בדרך מקרה אפשר דרק לאברויי חשוב להקרא בשם עבודה ולא לאוקומי ועיין בשבת הארץ פ"א ה"ב ובהל' שביעית להגרי"מ טוקצינסקי ז"ל שכתבו דמותר לאוקומי אף בזימור דאורייתא והסתמכו על פי' הר"ח שם במס' ע"ז, ולא ידעתי שום הכרח כי זיהום וניזום דהתם שקולין הם מדפריך התם בגמ' מזיהום אנזיזום. אבל מ"מ נראה כדבריהם, משום דמסתבר שגם אביי דסובר שגם תולדות אסירי מדאורייתא ג"כ סובר דכלל דלאוקומי שרי".

⁴⁹ רמב"ם שם ה"י

⁵⁰ חזו"א סי' כא ס"ק ד וס"ק יז

⁵¹ עיין בדיני שביעית בהוצאת דגל ההלכה שנת התש"ס פי"א אות כב שדעת הגרי"ש אלישיב שנוק זמני בצמחי נוי, אינו בכלל נזק ניכר ואפילו מלאכות דרבנן אסורות כדי למנעו, וכגון שאסור להשקות דשא כדי לשמור על צבעו הירוק אם ניתן לתקנו לאחר השמיטה.

⁵² רמב"ם שם ה"ח חזו"א סי' כא אות יד יז

תרומות והנצחות – בנק הדואר ח"ן 22887389 – ובטל' 0548027748

להצטרפות להלכות הדף היומי להלכה למעשה

<https://chat.whatsapp.com/DLlI7K9ciPjB873YPB8kBu>

הלכות הדרף היומי

מסכת מועד קטן

לפיכך אסור לזבל את הקרקע בשביל להשביח את הפירות, אולם זיבול לעץ מפונק שיש חשש להפסד העץ או הפירות מותר⁵³.

וכן במקום שיגרם נזק ניכר אם לא יזבל או ידשן, מותר לדשן בשביעית אך לכל צורך אחר אסור. ולפיכך צריך להניח בערב שביעית חומרי דישון שטווח פעולתם יהיה עד סוף שנת השמיטה⁵⁴. (כחומרים כימיים שאינם נמסים מיד)

וכן כל שדה שמחמת תכונות הקרקע או מחמת סוג העמחים יש חשש שללא השקאה תפסד השדה או ימות העץ או בגלל תקופת השנה ואפילו ספק אם יפסד מותר מותר להשקותו, אולם לא ישקה⁵⁵ יותר מן ההכרח⁵⁶. הן בכמות המים כלומר שלא יוסיף על כמות המים הדרושה לקיום הגידולים, והן בשטח ההשקייה, שאם אינו צריך להשקות כל השדה ישקה רק את החלק הנצרך.

השקאה ודישון המתבצעים ע"י מחשב המכוון מערב שביעית, י"א⁵⁷ שאם ניכר שאין יד אדם מפעילה את המערכת, כיון שאין חשש מראית העין מותר. ויש אוסרים להשקות ולדשן יותר מן מכדי הצורך, משום שאנו מצווים על שביתת הארץ והמעשה קודם השביעית גורם למניעת שביתת השדה.

השוטף מרפסת וכדומה והמים הם ללא חומרי ניקוי, יש להקפיד⁵⁸ שלא יזרמו המים לגינה. ואפילו דרך מרזב כיון שנהנה בהשקאה, וכמו כן יש להקפיד שלא יטפטפו מי המזגן למקום שיש בו צמחים באופן שאסור להשקותם⁵⁹.

וכן יש להזהר שלא ליטול ידיו במקום שגדלים צמחים אם המים יביאו תועלת לצמחים⁶⁰. וכשמסיר ענפים או עלים יבשים ולחים שיש לו ענפים יותר מדאי ואף אם עושה פירות יותר מדאי עכשיו וחושש שיתקלקל וייבש מפני זה, נקרא זה השבחת האילן, דהעמדה על מתכונתו הוי אברויי אילנא וחשיב נטיעה ואינו נקרא אוקמי אילנא שמותר, אלא כשמציל מהפסד הבא מן החוץ⁶¹.

⁵³ הו"א סי' כ"א ס"ק י"ז

⁵⁴ הו"א סי' כא אות יז משפטי ארץ פ"ד אות ט

⁵⁵ עיין ברית עולם סי' א אות עג עד שעדיף שישקה בממטרה ולא ביד הואיל שההשקאה ביד חמורה יותר כיון שעושה מלאכה בכל רגע ורגע בידים

⁵⁶ עיין הו"א סי' כ"א סקי"ד ועיין בהו"א סי' מז ס"ק א ג יג ובדרך אמונה ס"ק ע ובביאור ההלכה שם שכל שדה אילן הרי הוא כשדה בית השלחין ועיין שם פרטי הדינים בזה ואכמ"ל

⁵⁷ דעת הגר"ש אלישיב שליט"א מובא בספר דיני שביעית היו"ל ע"י דגל ההלכה מכון למחקר תורני שנת התש"ס פ"י סעי' ה

⁵⁸ אמנם כשהמים זורמים דרך מרזב לגינה אע"ג שגם בזה יש להקפיד כיון שניכר שאין כוונתו להשקאה ואין זה דרך השקאה מדינא מותר עיין הו"א סי' יח ס"ק ו וסי' יט ס"ק ד

⁵⁹ דרך אמונה בציון ההלכה ס"ק יח

⁶⁰ הוט השני פ"א אות י

⁶¹ דרך אמונה שם לד

הלכות הדף היומי

מסכת מועד קטן

במקום שיש ספק אם המלאכה היא לקיום או להשבחה, העיקר להקל⁶².

מעיקר הדין מותר לעשות את הפעולות הדרושות לשמירת הפירות הקיימים על העץ ואף אם הם קטנים עדיין, אבל אסור לעשות פעולות הנדרשות להגדלת כמות היבול ואיכותו מעבר למה שקיים⁶³.

ולפיכך גיזום קוצים הפוגעים באתרוג מותר⁶⁴, אך עדיף לעשות זאת בשינוי.

וכן גיזום של ענפי פרי קטנים עד לבסיסם לפני היותם סמדר (הקרוי כיום חנטה), לשם דילול מותר, אך עדיף לעשותו על ידי גוי⁶⁵.

מלאכות שעיקרן מדאורייתא אסורות אפי' במקום הפסד, משא"כ במלאכות שעיקרן מדרבנן שמותרות במקום הפסד. אבל בהפסד מרובה מותר לעשות מלאכות שעיקרן מדאורייתא לאוקמי⁶⁶. גם כאשר הנזק אינו ודאי, אך יש חשש סביר לכך.

אין לעשות כל פעולה או מלאכה למנוע נזק, אם ידוע שניתן יהיה לתקנו לאחר השמיטה מבלי שייגרם לעץ נזק מתמשך⁶⁷, אך בספק אפשר להקל.

כשם שמותר לבצע מלאכות במטרה להגן על הצמחים מנזק, כך מותר לבצע פעולות למניעת נזק מן הקרקע⁶⁸.

ה. החורש בשביעית

⁶² הו"א שם סי' מ"ז אות י"ג

⁶³ מאמר מרדכי שביעית פסקי הלכות הערות פרק ג הערה יא, והביא שם ב' שיטות עיקריות בהלכה: א. דעת הרב קוק זצ"ל (שבת הארץ שם פ"א ה"ה אות מ"ז, המ"ו אות ד') שמותר לעשות רק את הפעולות הדרושות לשמירת העץ ופירות השנה השישית או השנה השמינית, אבל פעולות הנעשות בעץ לשם שמירה על פירות השביעית שהם הפקר אסורות. ב. דעת החו"א, כפי שאומרים בשמו, שמותר בשעת הדחק לעשות כל פעולה הנדרשת למנוע פחיתה גדולה בכמות היבול ואיכותו ביחס למה שמקובל בשנה רגילה, ומקור הדברים בחו"א (שם סי' כ"א ס"ק י"ד). ויש אומרים שאין לעשות מלאכות בתנאים אלו אא"כ יש חשש להפסד של רוב הפירות. והסיק שם במאמר מרדכי למעשה, בשעת הדחק מותר לעשות כל פעולה הנדרשת למנוע פחיתה גדולה בכמות היבול ואיכותו ביחס למקובל בשנה רגילה, ובמקרה זה רצוי לעשות היתר מכירה.

⁶⁴ יש האוסרים את גיזום הקוצים שלא יפגעו באתרוג שביעית. ראה: פאת השלחן (סי' כ' סעי' ה' בהג"ה ובית ישראל ס"ק י"ז) ובשבת הארץ (פ"א ה"ה אות' ח', מ"ז), שדעתם שהידור האתרוג אינו בנדר "פסידא" המתיר מלאכות בשמיטה, אולם יש מתירים. ולמעשה יש לסמוך על הדעה המנדירה פגיעה בהידור האתרוג כ"פסידא" שכיום עיקר גידול פרי האתרוג הוא למצוה, ואם הקוצים מחסרים ממנו אין לך "לאוקמי" גדול מזה, ולפיכך גיזום הקוצים מותר, אך עדיף על ידי שינוי. מאמר מרדכי פרק ו הערה י

שם ⁶⁵

⁶⁶ ספר השמיטה פ"ד הערה I אות ב', ומקורו ברבינו הננאל ע"ז נ' ע"ב שזיהום לאוקמי – מותר, וגיזום לאברויי – אסור, והחילוק היחידי בסוגיה שם הוא אברויי או אוקמי, וא"כ הרי התיר זימור לאוקמי. וכן משמע להיתר בשו"ת מהרי"ט ח"ב סי' נ"ב.

⁶⁷ הו"א שם סי' כ"א אות י"ז

⁶⁸ כן משמע מן הרמב"ם פ"א ה"ח "שאם לא ישקה תעשה הארץ מלחה וימות כל עץ שבה"

תרומות והנצחות – בנק הדואר ח"ן 22887389 – ובטל' 0548027748

להצטרפות להלכות הדף היומי להלכה למעשה

<https://chat.whatsapp.com/DLlI7K9ciPjB873YPB8kBu>

הלכות הדרף היומי

מסכת מועד קטן

נחלקו הפוסקים לגבי מלאכת חרישה בשביעית. יש⁶⁹ אומרים שאסורה מהתורה, ויש אומרים⁷⁰ שאסורה מהלכה למשה מסיני, ויש מי שאומר⁷¹ שהחרישה אסורה רק מדברי חכמים.

י"א⁷² שחרישה לטובת הצמח אסורה מן התורה, אך כאשר החרישה היא לצורך הקרקע אין היא אסורה אלא מדרבנן, וכן נראה להלכה.

חרישה בשדות הגובלים עם שכנים גויים מותרת מפני שהיא לצורך מניעת השתלטותם, אך רצוי לכתחילה לעשותה ע"י גוי בשנוי ושלא בזמן החריש, ובאין ברירה מותר לגמרי⁷³.

וכן נטיעה י"א⁷⁴ שאסור מן התורה בק"ו מזמירה אבל אין לוקין עליו שאין עונשין מן הדין. וי"א⁷⁵ שאין איסורו אלא מדרבנן.

איסור נטיעה הוא באופנים הבאים⁷⁶: נטיעת אילן מאכל או אילן סרק, שתילת שתיל, ייחור, נטיעה של עצים ושתילת ירקות הנמצאים בגוש אדמה, העברת נטיעה ממקום למקום, נטיעה לצורך גידור, נטיעה בסוף השמיטה שתקלט לאחר השמיטה.

⁶⁹ נחלקו אמוראים בסוגייתנו ועיין בירושלמי כלאים פ"ה ה"א (דף ל"ז ע"א) מפורש מי אמר מה – לדעת רבי יוחנן החורש הרי זה לאו הבא מכלל עשה של "שש שנים תזרע שדך" – ולא בשביעית, ולפיכך אין לוקין עליו כי לאו הבא מכלל עשה נחשב כעשה, ולר' לעזר – לוקין עליו, שלדעתו הפסוק: "שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור" כולל עבודה שמועילה לארץ ולאילן. וראה אוצר הגאונים מועד קטן על דף ג' ע"ב, ולרבינו גרשום שם דף ב' ע"ב – ג' ע"ב, ומאירי וריטב"א שם, ומהר"י קורקוס שמיטה ויובל פרק א' ה"א לפירוש ראשון, תוס' מסכת עבודה זרה דף ג' ע"ב, מנחת חינוך מצוה קי"ב, ועוד. ויש אומרים שהוא איסור עשה בלבד, וראה עוד לכסף משנה שם. וראה חזון איש סי' י"ז סעיף קטן א' וסימן י"ח סעיף קטן ג'.

⁷⁰ ראה מהר"י קורקוס שמיטה ויובל פ"א ה"א לפי השני, פאת השולחן סי' כ' בית ישראל שם ס"ק א', תפארת ישראל על משנה שביעית פ"ב אות ב' בפ' בונו. חזו"א שביעית סי' י"ז סק"א ואף על גב דכתב הרמב"ם פ"א ה"ד החורש לוקח מכת מרדות ואין דרך רבנו לכתוב מכת מרדות על איסור דאורייתא שאני הכא שהי' תקנה דרבנן על כל התולדות שלוקח מכת מרדות ולא יצאו אלו מהכלל כיון שאין בהן מלקות מדאורייתא דרך אמונה שם י

⁷¹ קריית ספר למב"ט שמו"י פ"א וחזר בשנית בשו"ת המב"ט ח"ג סי' ס"ד, שער המלך שם פ"א ה"ב בשם הרמב"ן, פאת השולחן סי' א' ס"ק א', רדב"ז ה"ב סי' אלף תק"ס, ועוד.

⁷² ר"י קורקוס שם ה"ד, ולשו"ת הרדב"ז ח"ה סי' קצ"ו.

⁷³ דרך אמונה, שמו"י פ"א ס"ק צ"ו בשם החזו"א

⁷⁴ חזו"א שם סק"כ והוא דעת הר"ש בפירושו לשביעית פרק ב' מ"ו, וכן היא דעת ר"ש סיריליו על הירושלמי שם, ועיין חזון איש סימן י"ז אות ב' ד"ה "ה"ד" ואות כ"ד

⁷⁵ כן הביא הר"ש בשביעית פרק ב' משנה ו' בשם רבנו תם, וראה בכרם ציון שביעית הלכות פסוקות פרק א' הערה ד' בשם הרב פראנק שהוכיח כן מהירושלמי, ורבים וטובים ביארו כן בדברי הרמב"ם, ראה לתוס' יום טוב שם ופאת השולחן סימן כ' סעיף ד' בית ישראל סעיף קטן ד' וסעיף קטן ל' ומהר"י קורקוס שם ומנחת חינוך מצוה שכ"ז אות ב', ודלא כחזון איש (שם אות כ') שכתב בדעת הרמב"ם שהוא מן התורה אלא שאין לוקין על זה

⁷⁶ מאמר מרדכי שביעית פסקי הלכות סימן ה, ב – ה

הלכות הדרף היומי

מסכת מועד קטן

הנוטע, בין בשוגג בין במזיד חייב לעקור כי ישראל חשוּדִין על השביעית ושמא יטע במזיד ויאמר שוגג הייתי.

העברת עציצים ממקום למקום כרוכה באיסור נוטע, ולכן יש ליזהר שאם מסירם מן החוץ ומכניסם לביתו לא יחזירם החוצה מדין נוטע. וכן הכנסתו מהמרפסת הפתוחה לביתו יש בזה משום תולש.

וכן המוציא מביתו את העציצים למרפסת פתוחה ללא תקרה, עליו לעטוף את העציץ מכל צדדיו בניילון או בנייר כסף, ויוציאו, כדי שלא יהא נוטע מכיון שהמרפסת פתוחה. וכן המעביר דירה עם עציצים יעשה באופן הנ"ל.

דף ג:

ו. עד מתי חורשין בשדה אילן ערב שביעית ... רבן גמליאל ובית דינו נמנו על שני פרקים הללו ובטלום

הלכה למשה מסיני, בזמן שבית המקדש קיים, שלושים יום קודם השמיטה אסור לעבוד עבודת הארץ, וי"א⁷⁷ רק להרוש את האדמה משום שמתקנה לשביעית. וחז"ל הוסיפו והחמירו בשדה תבואה מהג הפסה ובשדה אילן מהג השבועות⁷⁸, אולם בזמן הזה מותרת⁷⁹ הרישת האדמה וכן שאר העבודות כגון סיקול זיבול ניכוש וכדומה⁸⁰, מלבד נטיעה, עד ערב ראש השנה של השנה השביעית⁸¹.

אולם אפילו בזמן הזה אין נוטעין אילנות ואין מרכיבין ואין מבריכין ערב השנה השביעית, אלא בכדי שתיקלט הנטיעה ותשהה אחר הקליטה שלושים יום, וסתם קליטה שתי שבתות⁸². כלומר,

⁷⁷ אבל שאר עבודות מותר מן התורה לדעתם והוא דעת ר"ת מובא בר"ש פ"א דשביעית מ"א ובתוס' ר"ה ט' ב' ד"ה ומותר וביבמות פ"ג א' ד"ה לדברי ותו"י ותוס' הרא"ש שם ועי' במנ"ח מצוה שכ"ו שנסתפק לדעת ר"ת שאין תוס' שביעית בזריעה אם זורע סמוך לשביעית שישתמש בשביעית אם עובר בעשה דשבתית שדהו ועי' ר"ש פ"ב מ"ו.

⁷⁸ שביעית פ"א מ"א, רמב"ם שמיטה ויובל פ"ג ה"א

⁷⁹ דההלכה היתה עשר נטיעות ערבה וניסוך המים הל"מ ודייקו חכמים מזה שהיתה ההלכה ג' דברים אלו ביחד לומר דכמו שערבה וניסוך המים הוא דוקא בזמן הבית ה"ה עשר נטיעות דמזה נלמד דין תוס' שביעית הוא דוקא בזמן הבית. תוס' מו"ק ד' א' ועי' ריטב"א שם.

⁸⁰ רמב"ם שם ה"ט

⁸¹ רמב"ם שם ופ"ג ה"ט, חזו"א שביעית סי' י"ז אותיות כ"ב, כ"ה

⁸² שביעית פ"ב מ"ו, כדעת ר"י ור"ש, וכן פסק הרמב"ם שם פ"ג ה"א.

תרומות והנצחות – בנק הדואר ח"ן 22887389 – ובטל' 0548027748

להצטרפות להלכות הדרף היומי להלכה למעשה

<https://chat.whatsapp.com/DLII7K9ciPjB873YPB8kBu>

הלכות הדרף היומי

מסכת מועד קטן

אין לנטוע לאחר ט"ו באב של השנה השישית, שהם ארבעים וארבעה יום לפני השמיטה⁸³, וחכמים אסרו זאת משום מראית העין, שמא יאמרו שבשביעית נטע.

י"א שאין הבדל בין נטיעת אילן מאכל לבין נטיעת אילן סרק, ואף אילנות סרק אין לנטוע לאחר ט"ו באב⁸⁴, ויש מתירים⁸⁵ וכן נהגו ויש מקום להחמיר.

מן הדין בזה"ז מותר לשתול ירקות עד ערב ר"ה⁸⁶, ויש מחמירים לסיים את השתילה ג' ימים לפני ר"ה, והמחמיר שלא לשתול שבועיים לפני ר"ה תע"ב⁸⁷.

וכן מותר לזרוע תבואה וקטניות ושאר זרעים עד ער"ה של השנה השביעית⁸⁸, וטוב להחמיר לסיים את השתילה ג' ימים לפני ר"ה, והמחמיר שלא לשתול שבועיים לפני ר"ה תע"ב.

מותר לשתול דשא ומרבדי דשא עד ערב ר"ה של השנה השביעית.

אפילו מלאכות המותרות בשנת השמיטה במקום הפסד יש להקדים ולעשותן לפני שנת השמיטה בכדי להימנע מעשייתן בשנת השמיטה⁸⁹.

ז. אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חבירו אלא אם כן

גדול ממנו בחכמה ובמנין

כבר התבאר במסכת מגילה דף ג. שבית דין שגזרו גזרה או תיקנו תקנה והנהיגו מנהג, ועמד אחריהם בית דין אחר וביקש לבטל דברי בי"ד הראשונים, ולעקור אותה התקנה ואתה הגזרה ואתו המנהג, אינו יכול עד שיהיה גדול מן הראשונים⁹⁰ בחכמה, כלומר שראש ישיבת זה הבית דין חכם מאותו שקדם⁹¹, וכללות החכמה של הבית דין בהצטרפות כולם יתרה

⁸³ טור ושוע"ע יו"ד סי' רצ"ד ס"ה, שצריכים מ"ד ימים שלימים, וכן מפורש בערוך השלחן סי' רצ"ד סכ"ב. וכן בשו"ת נודע ביהודה קמא יו"ד סי' פ"ז – פ"ח. ודלא כהמקילים שאומרים מקצת היום ככולו ביום הנטיעה עצמה

⁸⁴ הגרש"ז אויערבך וצ"ל במעדני ארץ סי' ה' אות ד' ובמנחת שלמה ח"א סי' מ"ח וסי' נ"א

⁸⁵ חזו"א סי' כ"ב סק"ה

⁸⁶ שם סי' י"ז סקכ"ה ל"א נסתפק בזה אבל בסי' כ"ב סק"ה ובסי' כ"ה סק"ג ובסי' כ"ז סק"ג מסיק להיתר בזה"ז

⁸⁷ עיין שו"ע יו"ד סי' רצ"ג ס"ק ב' שיעור קלימת זרעים ג' ימים. ובנקודה"כ שם ובדגמ"ר כתבו שאין לחלק בין קליטה דחיטין לקליטה דהרכבת אילן, וכ"כ רע"א שם, ולדעתם צריכים שבועיים. ועיין בנוב"י קמא יו"ד סי' פ"ז וראה עוד בפת"ש שם ס"ק ה'

⁸⁸ החזו"א שם סי' י"ז אות כ"ה הסתפק בדין זה, ובסי' כ"ב אות ה' ובסי' כ"ה אות י"ג ובסי' כ"ז אות ג' הכריע להקל כיון שהדבר לא נזכר במפורש בגמ' ובפוסקים אין להדש איסור

⁸⁹ חזו"א שם סי' כ"א אות י"ז

⁹⁰ רמב"ם הלכות ממרים פ"ב ה"ב

⁹¹ בפירש"י לאבות פרק משנה ז כתב גדול בחכמה. שהרבה תורה יותר ממנו במנין בשנים וגדול בתלמידים

תרומות והנצחות – בנק הדואר ח"ן 22887389 – ובטל' 0548027748

להצטרפות להלכות הדרף היומי להלכה למעשה

<https://chat.whatsapp.com/DLlI7K9ciPjB873YPB8kBu>

הלכות הדרף היומי

מסכת מועד קטן

מהכמת בית דין הראשון⁹². ובמנין, הוא שמנין חכמי הדור האחרון שהסכימו וקיבלו הדבר שאמרו בית דין הגדול ולא חלקו בו, הוא מרובה מזה שקדם⁹³.

ויש אומרים שבמנין הוא מנין שנים, שראש ישיבת בית דין האחרון היה זקן בשנים מזה שקדם⁹⁴. היה גדול בחכמה אבל לא במנין, במנין אבל לא בחכמה, אינו יכול לבטל עד שיהיה גדול בחכמה ובמנין.

במה דברים אמורים כשלתחילה תיקנו על דעת שתתפשט התקנה בכל ישראל ולא פשטה, אבל אם בשעה שתיקנו לא תיקנו לכתחילה אלא על מקום אחד בלבד, ובאותו מקום פשטה, הרי זה באותו מקום כאילו פשטה בכל ישראל⁹⁵.

וכן אם בית דין הראשון התנו בשעה שתיקנו שכל הרוצה לבטל יבוא ויבטל, רשאי גם בי"ד קטן מהראשון לבטל⁹⁶.

בדיני ממונות כל בית דין יכול לבטל גם אם קטן מהראשון, שהפקר בית דין הפקר⁹⁷.

בית דין⁹⁸ שדרש באחת מן המדות שהתורה נדרשת בהן והורה כפי מה שנראה בעיניו שכך הוא הדין, ועמד אחריו בי"ד אחר ונראה בעיניו לסתור אותו הדין מצד ההלכה, הרי הוא סותר ודן כפי מה שנראה בעיניו, שנאמר (שופטים יז פסוק ט) וְאֵל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַיָּמִים הָהֵם, אינך חייב ללכת אלא אחר בית דין שבדורך.

שמנה עשר דבר שגזרו בית שמאי ובית הלל⁹⁹, לכו"ע¹⁰⁰ אפילו בי"ד גדול מהראשון אינו יכול לבטלן, ואפילו יבוא אליהו ובית דינו לבטלן אין שומעין לו, לפי שפשט איסורן ברוב ישראל.

⁹² שו"ת הרדב"ז ללשונות הרמב"ם סי' אלף תצ (ק"ז)

⁹³ רמב"ם שם ובפיה"מ עדויות פרק א משנה ה, אולם ב ר' עובדיה מברטנורא שם פי' "שיהיו מנין התלמידים שבישיבה של אחרון מרובים ממנין התלמידים שבישיבה של ראשון".

⁹⁴ הראב"ד עדויות שם בשם ירושלמי, ולפנינו בירושלמי אינו. ולפי מה שביאר שם בתפארת ישראל, ולפי פירש"י על אבות הנזכר היינו שמכיון שגדול במנין השנים א"כ הרבה בכך יותר חכמה ויותר תלמידים וא"כ נמצא הכל דבר אחד.

⁹⁵ תוד"ה אלא גיטין לו:

⁹⁶ כמפורש בגמ' מו"ק ג:

⁹⁷ ולכן בימי רבי ביקשו להתיר נתינים כמבואר בתוד"ה בימי רבי יבמות עמ:

⁹⁸ לשון הרמב"ם שם הלכה א

⁹⁹ עיין שבת טו. - יז:

¹⁰⁰ כמבואר בע"ז דף לו. ובשמונה עשר דבר אמרו, לפי שעמדה להם בנפשותיהם, בחרבות וברמחים, כמבואר בירושלמי שבת פ"א ה"ד, ונעצו חרב בבית המדרש ואמרו הנכנס יכנס והיוצא אל יצא, ובשמונה עשר דבר אלו אם פשט איסורם בכל ישראל הוא שאמרו שאף אליהו אינו יכול לבטל. ולתוד"ה אלא גיטין לו: רק בשמונה עשר דבר וכן לתי"ב בתוד"ה והתנן ע"ז לו.

הלכות הדף היומי

מסכת מועד קטן

ו"א¹⁰¹ שלא רק שמונה עשר דבר אלא כל שגזרו ואסרו בשביל סייג לתורה ופשט האיסור בכל ישראל, הרי זה דומה לשמונה עשר דבר. ויש אומרים¹⁰² שכל שפשט איסורו בכל ישראל, אפילו אינו משום סייג, אלא סתם גזרה ותקנה ומנהג, הרי זה כשמונה עשר דבר.

תקנות שלא פשט איסורן ברוב ישראל, אפילו שהן משמונה עשר דבר, ואין רוב הצבור יכול לעמוד בהן, יכולים¹⁰³ אפילו בית דין פחות מהראשון לבטלן¹⁰⁴, ואפילו גזרו ודימו שפשט בכל ישראל ועמד הדבר כן שנים רבות, ולאחר זמן מרובה עמד בי"ד אחר ובדק בכל ישראל וראה שאין אותה הגזרה פושטת בכל ישראל, יש לו רשות לבטל, אפילו היה פחות מבי"ד הראשון בחכמה ובמנין¹⁰⁵.

לצורך שעה בשביל חזוק הדת¹⁰⁶, רשאי בי"ד אחר לבטל תקנת בית דין ראשון, אף על פי שהבית דין השני קטן מהראשון¹⁰⁷. ונחלקו אחרונים אם יש להתיר לצורך שעה גזרת בית דין הראשון שלא לשם סייג לדברי תורה, כגון אכילת קטניות בפסח, שכל קהלות האשכנזים נהגו בה איסור מימים קדמונים, ואירעה שעת הדחק של רעבון וכדומה: יש אומרים שיש רשות לחכמי הדור להתיר בתורת הוראת שעה, אף על פי שאיננו כיום גדולים בחכמה ובמנין מחכמים הראשונים שאסרו, ויש אומרים שאפילו לצורך שעה אין כח בידינו להתיר מה שתיקנו ראשונים, אלא שמטעמים אחרים יש להתיר הקטניות בשעת הדחק.

¹⁰¹ רמב"ם ממרים פ"ב ה"ג, ועיי"ש בכ"מ ולח"מ

¹⁰² ראב"ד שם ה"ב ועיין תוס' הנזכ' ובר"ן שם

¹⁰³ לרמב"ם שם, ועיי"ש בלח"מ בשם הר"א מזרחי; ולתוס' שם בתירוץ ב כשלא פשט ברוב ישראל זה עצמו מוכיח שאין רוב הצבור יכול לעמוד בו, ולתוס' לתירוץ א ור"ן, ועיי" מאירי הם שני דברים, ודוקא כששני התנאים ישנם: לא פשט איסורו, ורוב הצבור אינו יכול לעמוד בו, או אפילו בי"ד קטן מהראשון יכול לבטלו, אבל כשחסר תנאי אחד צריכים בי"ד גדול דוקא.

¹⁰⁴ ולפיכך נמנו ר' יהודה הנשיא ובית דינו והתירו שמן של עכו"ם, אף על פי שאיסור השמן גזרה קדומה היתה מתלמידי שמאי והלל בי"ח דבר, מפני שראו שלא פשט איסורו ברוב ישראל, ואין רוב הצבור יכול לעמוד בו. ע"ז שם וז"ל תוס' שם ושמן לא פשט לכך אפי' עמדו בנפשותיהם קטן יכול לבטל וסמכו על דברי רבן שמעון בן גמליאל דאין גוזרין כו' ולפיכך הותר אף בב"ד קטן אבל ודאי שאר דברים אף כי פשטו יכול ב"ד גדול לבטל ולפיכך גבי פרוזבול אמר שמואל דאי איישר חיילי מהלל אבטליניה ואף על פי שפשט והילך הירושלמי דפרק קמא דשבת א"ר בון אמר רב יהודה בשם שמואל ל"ש אלא הוין ליי"ח דבר אבל בי"ח דבר אפילו גדול אינו מבטל מפני שעמדה להם בנפשותיהם פירוש ממה שנעצו חרב בבית המדרש".

¹⁰⁵ רמב"ם שם ואם מתחילה לא פשט ולא נתקבל אינה חלה כלל ואינה צריכה להיתר בי"ד.

¹⁰⁶ ואם אינו לשם סייג אלא מחמת שעת הדחק, כגון אכילת קטניות בפסח, שכל קהלות האשכנזים נהגו בה איסור מימים קדמונים, ואירעה שעת הדחק של רעבון, ראש להמתירים במחזות הללו היה הגאון מהרי"מ זצ"ל מבריסק וכמ"ש בתשובתו סי' מ"ח אולם בשו"ת דברי מלכיאל ח"א סי' כה, כתב שאין להתיר אלא אם גדולים בחכמה ובמנין ולפיכך מטעם זה אין להתיר אכילת קטניות בפסח משום שעת הדחק כגון רעב וכדומה. ועיי"ש טעמים אחרים להיתר.

¹⁰⁷ שלא יהיו גזרות אלו חמורות מדברי תורה, שאם ראו בי"ד צורך להחזיר רבים לדת או להציל רבים מישראל מלהכשל בדברים אחרים עושין לפי מה שצריכה השעה. רמב"ם שם ה"ד

תרומות והנצחות – בנק הדואר ח"ן 22887389 – ובטל' 0548027748

להצטרפות להלכות הדף היומי להלכה למעשה

<https://chat.whatsapp.com/DLl17K9ciPjB873YPB8kBu>

הלכות הדרף היומי

מסכת מועד קטן

וכבר נתבאר במסכת ביצה דף ה. שכל דבר שנאסר במנין כלומר קיבוץ חכמים שנמנו לכך, ונתבטל אחר כך הטעם שמחמתו נאסר¹⁰⁸, אין אותו האיסור מתבטל על ידי כך מאליו, אלא צריך מנין חכמים אחר להתירו בפירוש.

ולפיכך כמה תקנות מצינו שתיקנו חכמינו ז"ל, ועתה אף דאזיל ליה ההוא טעמא תקנות המה לא זזו ממקומן, כגון אמירת ברוך ה' לעולם אמן ואמן לפני שמו"ע של מעריב¹⁰⁹, שתיקנו במקום תפילת ערבית שלא התפללו אותה בגלל הסכנה, ואמירת מגן אבות בערבית של שבת¹¹⁰, קריאת ההפטרה בשבתות ומועדים¹¹¹, שמע ישראל ואתה הוא שאומרים לפני פסוקי דזמרה¹¹², שמע ישראל שבקדושת מוסף¹¹³, איסור גבינה של נזכרים¹¹⁴, ואיסור עשיית מלאכה בערב פסח מחצות

¹⁰⁸ וכתב בחו"ב נדרים סי' יב ס"ק ה שלא דוקא בתקנות וגזירות אלא ה"ה כשפסקו דין, אם נמנו וגמרו צריך מנין אחר להתירו

¹⁰⁹ בשו"ע רלו ומ"ב שם ה' לפי שבימים הראשונים היו בתי כנסיות שלהם בשדות והיו יראים להתאחר שם עד זמן תפלת ערבית ותקנו לומר פסוקים אלו שיש בהם י"ח אזכרות כנגד י"ח ברכות שיש בתפלת ערבית ונפטרו בקדיש ועתה שחזרו להתפלל ערבית בבתי כנסיות לא נתבטל מנהג הראשון.

¹¹⁰ בשו"ע רסח ומ"ב שם כ' ונתקנה משום סכנת מזיקים שבת כנסיות שלהם היו בשדה ולפעמים בנ"א מאחרים לבוא לבהכ"נ וישארו יחידים בבהכ"נ בשדה לפיכך תקנו ברכה זו כדי שבעוד שש"צ מאריך בה יסיימו גם הם תפלתם וגם האידנא לא זוה תקנה ממקומה

¹¹¹ שהטעם מפני שפעם אחת גזרו שמד על ישראל שלא יקראו בתורה, וקראו בנביאים שבעה כנגד השבעה שהיו צריכים לעלות ולקרות בתורה, ולא היו קורין עם כל אחד פחות משלשה פסוקים, והרי בין כולם כ"א פסוקים, לכך אף על פי שהשמד בטל מנהגם לא בטל. לבוש אורה חיים סימן רפד סעיף א

¹¹² ועיין טור ב"י בסי' מו טעמים שונים לאמירתו.

¹¹³ והטעם לפי שגזרו על ישראל שלא לקרות ק"ש תקנו שיהיה אומרו ש"צ בהבלעה בעמידה בכל תפלת שחרית בין בהול בין בשבת. והעם עונין אחריו כדי לצאת ידי חובת ק"ש וכשנתבטלה הגזירה בטלו לומר כן בכל התפלות וקבעו לאמרה בתפלת מוסף מפני שני דברים הא' לפי שאין בתפלת מוסף ק"ש, והשני כדי שיתפרסם הנס לדורות ולהודות לשם על ביטול הגזירה. כך כתבו הגאונים. ספר אבודרהם שחרית של שבת

¹¹⁴ ביו"ד קטו ב

הלכות הדרף היומי

מסכת מועד קטן

היום ואולך¹¹⁵, תקיעת שופר בראש השנה שחל להיות בשבת¹¹⁶, עשיית רפואה ונטילת תרופות בשבת¹¹⁷, כי דבריהם כמסמרות נטועים לרמזים להם ידועים¹¹⁸.

י"א¹¹⁹ שמטעם זה יש להדליק נרות חנוכה בתחילת הלילה, אפילו בזמנינו במקומות שמדליקים בפנים¹²⁰. וי"א¹²¹ שאין צריך וטוב ליזהר גם בזמן הזה.

י"א¹²² שמטעם זה אין לבטל מנהג אמירת פרק "במה מדליקין" בליל שבת קודם ערבית שאמרו אותו גם כדי להזכיר ג' דברים שעריך לומר בתוך ביתו, וגם כדי שהמאחרים יספיקו ערבית ולא יסתכנו בציאת מבית הכנסת, ועריך מנין אחר להתירו, אולם כתבו האחרונים¹²³ שיש שנהגו שלא לאמרו כלל.

¹¹⁵ כשהיה בית המקדש קיים, בערב פסח מחצות היום הוא זמן שהיטת הפסח, שכל אחד מישראל חייב בו, ולכן היה יום טוב לכל ישראל, שהיו אסורין במלאכה. ולכן אף האידנא דליכא פסח, כיון דדבר זה הוא מתקנת חכמים הכולל בכל מקום וקיימא לן דדבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו, ולכן אף עכשיו אסור במלאכה מחצות היום, והעושה בו מלאכה, משמתין אותו, ואינו רואה סימן ברכה באותה מלאכה. והמור בזה ערב פסח משאר ע"ש וערב יום טוב, אפי' להפוסקים דסבירא להו דבכל ערב שבת וערב יום טוב אסור במלאכה ממנחה גדולה ולמעלה, מכל מקום אין משמתין אותו. חיי אדם חלק ב-ג (הלכות שבת ומועדים) כלל קכט סעיף ב

¹¹⁶ והטעם שאסרו לתקוע בשופר בר"ה שחל להיות בשבת הוא משום שכל אדם חייב בתקיעת שופר (משא"כ קריאת התורה, שבה חייבים רק בציבור), ואין הכל בקיאים בתקיעת שופר (ושלא כמילה, שאין אדם מל אא"כ בקי בזה, דסכנה בדבר – מגילה ד ב תוד"ה ויעבידנה), גזירה שמא ימלנו בידו וילך אצל הבקי ויעבירונו ד' אמות בר"ה, ונזירה זו בתוקפה גם אם נאמר דבזה"ו אין לנו ר"ה גמורה, סי' שמה סעי' ז ובמ"ב ס"ק כג, עיין שם, שכן דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו, ואף על פי שבטל הטעם שבגינו נגזרה, הגזירה קיימת ועיין שו"ת שו"מ מ"ק ח"א סי' קיא ושו"ת מהרש"ם ח"ג סי' קפח וקצוה"ש סי' קלד בבדה"ש ס"ק ז.

¹¹⁷ סי' שכח סעי' א ו – לו, ועיין קצוה"ש סי' קלד בבדה"ש ס"ק ז (2) לענין גזירות הז"ל שמעמן בטל, ועיין שו"ת ציץ אליעזר ח"ח סי' טו פט"ו

¹¹⁸ ונילו רק חלק מהם. וכ"כ בשם הגר"א בפאת השלחן (הל' א"י פ"ב בית ישראל ס"ק לב) ובעליות אליהו (תולדות הגר"א) עמ' 30. [וע"ע בענין חידוש זה בערוה"ש יו"ד סי' קטו סעי' ו, משך חכמה שמות יב, א, ויקרא ימ, ל, ומכתב מאליהו ח"ב עמ' 75 וח"ד עמ' 356]

¹¹⁹ שו"ע תרעב ב

¹²⁰ ודלא כשיטת ר"י (בתוס' שבת כא, ב ד"ה דאי) שעתה אין לחוש מתי להדליק בגלל שמדליקים בפנים רמ"א שם

¹²² בילקוט יוסף שבת א הערות סימן ער אות א הביא שכתב בן בשו"ת זכר יהוסף (סימן פח – פט), וצ"א דבמג"א תרצ כב הביא רמ"א בתשו' סי' כ"א בשם מהרי"ק שורש קמ"ד דאם נמצא המנהג באיזה פוסק אין לבטלו אפי' בשעת הדחק אין לשנות מנהג כדאמרי' בבני בישן ואפי' יש במנהג צד איסור אין לבטלו כמ"ש מהרי"ק ש"ט ואפי' במנהג מקום א' אמרי' שמבטל הלכה מיהו אם נשתנו הענין מאשר הי' בזמן הראשונים רשאים לשנות המנהג לפי הזמן עכ"ל.

¹²³ עיין ערוך השולחן אורח חיים סימן רע סעיף ב שכתב שלפי הטעם הראשון יש לנו לאומרו קודם תפלת ערבית דאחר תפלת ערבית הלא אין בידינו לתקן שכבר קבלנו עלינו את השבת בברכו ויש מקומות שאחר תפלת ערבית אומרים זה ואינו נכון, ויש מי שכתב דמפני שאצלינו לא נהגו להדליק בפתילות ושמינים האסורים לכן לא חיישינן ליה [ב"ה] ולי נראה טעם אחר דבשלמא בזמן הקדמון שהיו מתפללים ערבית בעוד היום גדול ואצלם היה קבלת שבת בברכו שפיר הוה תקון למי שעבר על זה אבל עכשיו שאין מקדימין כל כך להתפלל ואצלינו הוה קבלת שבת במזמור שיר ליום השבת ולכה דודי א"כ אפילו נאמר קודם ברכו הא כבר קבלנו עלינו את השבת וא"א לתקן וגם ברוב מקומות הוא אחר השקיעה ולפיכך לא נהגו לדקדק בכך וכבר

תרומות והנצחות – בנק הדואר ח"ן 22887389 – ובטל' 0548027748

להצטרפות להלכות הדרף היומי להלכה למעשה

<https://chat.whatsapp.com/DLlI7K9ciPjB873YPB8kBu>

הלכות הדף היומי

מסכת מועד קטן

כל דבר¹²⁴ שהוא משום חששא ועברה החששא¹²⁵ א"צ מנין אחר¹²⁶.

ודבר שקבעו אותו לזמן, כשעבר הזמן הרי הוא בטל מאליו, ואין צריך בית דין אחר להתירו¹²⁷.
י"א¹²⁸ שמטעם זה חרם שהחרים רבינו גרשום שלא לישא שתי נשים אינו נוהג בימינו כיון שלא
הנהיג אלא עד האלף החמישי, אולם להלכה אין להתיר שכבר חזרו וקיבלוהו¹²⁹.

כתבנו בסי' רס"ז שיש אצלינו מי שאין אומרים כלל במה מדליקין אלא מאמר מזוהר תרומה כנוונא וכו' ע"ש
והכל מטעם שבארנו.

¹²⁴ מגן אברהם סימן תרצ"ט כב וכן בארעא דרבנן מהדורה בתרא מערכת אות ד סימן מז
¹²⁵ ולכאורה מטעם זה אין מקום כלל לנטילת מים אחרונים כיון שאנו אוכלים בסכין ומזלג וכן משמע במור
וקציעה קפא אך יש גם טעמים על פי סוד ולכן נהגו להחמיר אולם הנשים מקילות, בזה עיין תשובות והנהגות
ח"א סי' קע"ד, ועיין בערוה"ש שם ה ובשו"ת שלמת חיים סי' קי"ט, סי' הליכות בת ישראל פ"ג הערה י"א בשם
הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, שו"ת שבט הקהתי ח"א סי' צ"ג.

¹²⁶ דמהאי טעמא אין אנו נזהרים בגילוי משום דאין נחשים מצויים בינינו, וכיון דלא הוי רק משום חששא ולא
גזרה, לית ביה משום דבר שבמנין צריך מנין אחר. פמ"ג ומחה"ש שם ועיין משה יהונתן יורה דעה סימן קמז
סעיף א וההפריש האמיתי הוא, דודאי כל מה שאסרו חכמים בלי שום תנאי, כגון דלא לעשות מלאכה בערב
פסח אחר חצות ... ואף דהשתא ליכא קרבן פסח, דבטל הטעם, מכל מקום כיון דכבר נאסר במנין מבלי שום
תנאי, השתא נמי אסור. מה שאין כן היכא דבשעה שנאסר היה בה תנאי, כמו חלב של גוי שצריך להיות
ישראל יושב ורואהו והיינו מפני שהוא מערב בו חלב טמא [עבודה זרה לה, ב], והלכך כיון שאם ישראל רואה
מתחלה לא נאסר, השתא נמי שאין בינינו דבר טמא אם כן הוי כמו ישראל רואה [סימן קמז סעיף א בהגה],
דאף בשעת הגזירה לא נאסר בכהאי גוונא. וכמו כן נמי גילוי, דמתחלה לא נאסר גילוי אלא משום ארס של
נחש, ואם ידוע שלא היה שם נחשים מותר, אם כן השתא דלא שכיח נחשים הוי כמו דהיה משמרה וראה
שהנחש לא שתה מזה, ועל זה וכיוצא בזה לא היתה הגזירה מתחילה, ולא שייך בזה כל דבר שבמנין צריך
מנין אחר להתירו.

¹²⁷ כך העלו התוס' [בסוגיין ד"ה כל דבר] דבדבר ששמו בו זמן מבי עבר הזמן ממילא עבר, אבל רש"י [שם]
ד"ה מנא] נראה דחולק בזה. ארעא דרבנן מהדורה בתרא מערכת אות ד סימן מז

¹²⁸ שו"ע ונו"כ אבהע"ז א י

¹²⁹ רמ"א שם ועי' שו"ת מהרשד"ם אהע"ז סי' עה ופני משה ח"ב סי' קיז שהאשכנזים נוהגים כן מכח מנהג ולא
מכח חרם. אולם ביש"ש יבמות פ"ו סי' מא ובשו"ת מהרש"ל סי' יד שאסר גם אחר האלף החמישי שבנוסח
התקנה לא הוזכר זמן, בד' האו"ז והמרדכי והסמ"ק שהזכירו חדר"ג, וששמועה זו שהוזכרה במהרי"ק אין לה
עיקר, תשו"ר ר"י די מולינא שהובאה בשו"ת ב"י שם בד' שו"ת הר"ן, שו"ת מהרשד"ם יו"ד סי' קמ ואהע"ז סי'
קב בשם ר' יחיאל אשכנזי, שדעת רנמ"ה היתה עד כי יבא שילה, ושם שהדבר ספק ותלוי בתכמי אשכנז,
שו"ת מהרש"ך ח"ב סי' לו, הובא בכנה"ג א הגב"י נה, שו"ת מהר"ם אלאשקר סי' צה, הובא בכנה"ג שם נו,
שו"ת חכם צבי סוס"י קכד. ועי' שו"ת חקרי לב יו"ד סי' פד ובעי חיי אהע"ז סי' א ובאוצה"פ א סי' ק עו בשם
הרבה אחרונים

תרומות והנצחות – בנק הדואר ח"ן 22887389 – ובטל' 0548027748

להצטרפות להלכות הדף היומי להלכה למעשה

<https://chat.whatsapp.com/DLlI7K9ciPjB873YPB8kBu>